ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

AYOL SPORTCHILARNING XALQARO SPORT SHARTNOMALARIDAGI HUQUQIY MAQOMI: KOLLIZION-HUQUQIY MASALALAR

Abduxoliqova Aziza Uktam qizi
Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti
E-mail: azizauktamovna97@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22986669
+99899-337-35-35

Annotatsiya. Mazkur maqolada ayol sportchilarning xalqaro sport shartnomalaridagi huquqiy maqomi va ushbu munosabatlarda yuzaga keladigan kollizion-huquqiy masalalar tadqiq etiladi. Xalqaro sport munosabatlarining transmilliy xususiyati sportchi, sport klubi, agent, federatsiya va boshqa subyektlar o‘rtasidagi shartnomaviy munosabatlarda bir vaqtning o‘zida bir nechta davlat huquqi bilan bog‘liq masalalarni keltirib chiqaradi. Maqolada shartnomaga qo‘llaniladigan huquqni aniqlash, taraflarning huquq va majburiyatlari, majburiy imperativ normalarning qo‘llanishi, nizolarni ko‘rib chiqish yurisdiksiyasi hamda sport arbitrajining o‘rni tahlil qilinadi. Ayol sportchilarning homiladorlik, onalik, oilaviy majburiyatlar va teng munosabat bilan bog‘liq kafolatlarini xalqaro sport shartnomalarining kollizion mexanizmlari bilan uyg‘unlashtirish zarurligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: xalqaro sport shartnomasi, ayol sportchi, kollizion huquq, qo‘llaniladigan huquq, yurisdiksiya, sport arbitraji, FIFA, CAS, imperativ norma, shartnoma.

Kirish

Professional sportning xalqaro tus olishi natijasida sportchi va sport tashkilotlari o‘rtasidagi huquqiy munosabatlar tobora murakkablashib bormoqda. Sportchi bir davlat fuqarosi, klub boshqa davlatda ro‘yxatdan o‘tgan, sport agenti uchinchi davlatda faoliyat yurituvchi va shartnoma esa yana boshqa davlat huquqiga bo‘ysundirilgan bo‘lishi mumkin. Bunday vaziyatda oddiy shartnoma huquqi qoidalarining o‘zi yetarli bo‘lmay, qaysi davlat huquqi qo‘llanilishi, qaysi organ nizoni ko‘rib chiqishi va xalqaro sport tashkilotlarining reglamentlari milliy huquq bilan qanday nisbatda bo‘lishi masalalari yuzaga keladi. Ayniqsa, ayol sportchilarning huquqiy maqomi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Chunki ularning professional faoliyati bilan bir qatorda homiladorlik, onalik, oilaviy ta’til va reproduktiv salomatlik bilan bog‘liq huquqlar ham mehnat va sport shartnomalariga ta’sir qilishi mumkin. FIFA ayol futbolchilar va murabbiylarni himoya qilishga qaratilgan maxsus tartiblarni ishlab chiqqan bo‘lib, bu xalqaro sport shartnomalarida genderga oid kafolatlarning ahamiyati oshib borayotganini ko‘rsatadi.

Xalqaro sport shartnomasi — taraflardan kamida bittasi boshqa davlat bilan huquqiy jihatdan bog‘langan yoki shartnoma ijrosi bir nechta davlat hududida amalga oshiriladigan sport faoliyatiga oid shartnoma sifatida namoyon bo‘lishi mumkin. Bunday shartnomada quyidagi huquqiy tizimlar bir vaqtning o‘zida ahamiyat kasb etishi mumkin:

Sportchi fuqaroligi
↓
Klubning davlatdagi huquqiy maqomi
↓
Shartnoma tuzilgan davlat
↓

Sport faoliyati amalga oshiriladigan davlat
↓
Shartnomada tanlangan huquq
↓
Sport tashkiloti reglamenti

Shu sababli xalqaro sport shartnomasida kollizion masalalarni oldindan aniqlashtirish nizolarning oldini olishning muhim vositasidir. Xalqaro sport shartnomasidagi eng muhim kollizion masalalardan biri — lex contractus, ya'ni shartnomaga qo'llaniladigan huquqni aniqlashdir. Taraflar odatda shartnomada qaysi davlat huquqi qo'llanilishini belgilashi mumkin. Biroq taraflarning bunday tanlovi mutlaq xarakterga ega emas.Chunki ayrim holatlarda shartnoma bilan eng yaqin davlatning majburiy normalari yoki nizo ko'rib chiqilayotgan davlatining imperativ normalari qo'llanishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan xalqaro sport shartnomasida quyidagi masalalarni aniq belgilash maqsadga muvofiq:

Shartnomada aniqlanishi lozim bo'lgan holat;
Qo'llaniladigan huquq — Qaysi davlat qonunchiligi;
Yurisdiksiya — Nizoni qaysi organ ko'radi;
Arbitraj—Arbitraj turi va joyi;
Sport reglamenti—Qaysi federatsiya qoidalari qo'llanadi;
Shartnoma muddati—Boshlanish va tugash sanasi;
Transfer—Transferga oid huquq va majburiyatlar;
Ayol sportchiga oid kafolatlar—Homiladorlik, onalik va oilaviy ta'til masalalari.

Ayol sportchining xalqaro shartnomadagi o'ziga xos huquqiy maqomi: Ayol sportchining xalqaro sport shartnomasidagi maqomini faqat "sportchi" maqomi bilan cheklash yetarli emas. U bir vaqtning o'zida:

shartnoma tarafi;
professional sport faoliyati subyekti;
sport federatsiyasi reglamentlari ta'siridagi shaxs;
ayrim holatlarda mehnat munosabatlari subyekti;

xalqaro xususiy huquq munosabatlari ishtirokchisi hisoblanishi mumkin. Shu sababli uning huquqiy maqomi shartnomaviy + sport-huquqiy + xalqaro xususiy-huquqiy elementlarning kombinatsiyasi sifatida baholanishi lozim. Homiladorlik va onalik bilan bog'liq kollizion masalalar: Ayol sportchilar uchun eng muhim maxsus masalalardan biri — homiladorlik va onalik davrida sport shartnomasining taqdiri. Agar sportchi bir davlat fuqarosi bo'lsa, klub boshqa davlatda joylashgan bo'lsa va shartnomaga uchinchi davlat huquqi tanlangan bo'lsa, homiladorlik sababli shartnoma bekor qilinishi yoki sportchiga nisbatan salbiy choralar qo'llanishi yuzasidan bir nechta huquqiy tizim o'rtasida kolliziya yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli xalqaro sport shartnomalarida ayol sportchining homiladorlik va onalik davridagi maqomini aniq belgilovchi normalar bo'lishi zarur. Bu borada FIFA tomonidan ayol futbolchilar uchun homiladorlik va onalik bilan bog'liq kafolatlarning joriy etilishi xalqaro sport huquqida muhim rivojlanish sifatida baholanishi mumkin. Sport arbitraji va yurisdiksiya masalasi: Xalqaro sport nizolarida nizoni qaysi organ ko'rib chiqishi alohida ahamiyatga ega. Sport shartnomasida:

Milliy sud, Sport arbitraji yoki Sport tashkilotining nizolarni hal qilish organi vakolatli deb belgilanishi mumkin.

Xalqaro sport nizolarida Sport arbitraj sudi — Court of Arbitration for Sport (CAS) — muhim institut hisoblanadi. Biroq arbitraj bandining mavjudligi har qanday holatda ham milliy huquqning barcha himoya mexanizmlarini avtomatik ravishda istisno qilmaydi. Ayniqsa, majburiy normalar,

diskriminatsiyani taqiqlash va sportchining fundamental huquqlarini himoya qilish bilan bog‘liq masalalarda yurisdiksiya masalasi alohida tahlil qilinishi lozim.

Maqolaning asosiy ilmiy yangiligi

Mazkur tadqiqotda xalqaro sport shartnomalaridagi kollizion masalalarni faqat “qaysi davlat huquqi qo‘llanadi?” degan savol doirasida emas, balki “qaysi huquqiy tizim sportchining huquqini samaraliroq himoya qiladi?” degan funksional mezon asosida baholash taklif etiladi.

Ilmiy yangiliklar va takliflarni quyidagicha bayon qilishimiz mumkin.

1. Xalqaro sport shartnomalari uchun “sport-kollizion bog‘liqlik” mezoni taklif etiladi . Faqat taraflarning fuqaroligi emas, balki klub, musobaqa, ijro joyi va federatsiya bilan bog‘liqlik ham hisobga olinadi.

2. Ayol sportchining maxsus kafolatlari imperativ normalar bilan bog‘lanadi. Homiladorlik va onalikni himoya qiluvchi majburiy normalarning shartnoma tanlovidan ustunligi masalasi asoslanadi.

3. “Huquqni tanlash + sport reglamenti” ikki bosqichli modeli taklif etiladi. Shartnomada tanlangan davlat huquqi bilan bir qatorda tegishli xalqaro sport tashkiloti reglamenti ham tekshiriladi.

4. Ayol sportchi huquqlarini himoya qilishda “eng yaqin huquqiy aloqa” mezoni taklif etiladi. Nizo bilan eng real bog‘langan huquqiy tizim aniqlanadi.

5. Sport arbitrajining vakolati va milliy imperativ normalar o‘rtasidagi nisbatni alohida kollizion masala sifatida o‘rganish taklif etiladi. Arbitraj bandi sportchining majburiy huquqiy kafolatlarini chetlab o‘tish vositasiga aylanmasligi kerak.

Xalqaro sport shartnomalarini tuzishda quyidagi alohida bandni kiritish maqsadga muvofiq: “Mazkur shartnomaga qo‘llaniladigan huquq taraflar tomonidan aniq belgilanadi. Bunda sportchi faoliyatiga nisbatan qo‘llaniladigan majburiy milliy normalar hamda tegishli xalqaro sport tashkilotining majburiy reglamentlari hisobga olinadi. Mazkur normalar sportchining homiladorlik, onalik, teng munosabat va boshqa qonun bilan kafolatlangan huquqlarini cheklashga olib kelmasligi lozim.” Bu band, ayniqsa, xalqaro transferlarda ayol sportchining huquqiy himoyasini kuchaytirishi mumkin.

Xulosa

Xalqaro sport shartnomalarining murakkabligi sport munosabatlarining bir nechta davlat huquqiy tizimlari bilan bog‘liqligidan kelib chiqadi. Ayol sportchilarga nisbatan esa mazkur murakkablik homiladorlik, onalik, oilaviy majburiyatlar va teng munosabat masalalari bilan yanada kuchayadi. Shuningdek, ayol sportchining xalqaro sport shartnomasidagi huquqiy maqomini faqat shartnoma tarafi sifatida emas, balki xalqaro xususiy huquq, sport huquqi va majburiy himoya normalari kesishmasida joylashgan maxsus huquqiy maqom sifatida baholash maqsadga muvofiq. Natijada xalqaro sport shartnomalarini tuzishda huquq tanlash erkinligi bilan ayol sportchining minimal huquqiy kafolatlari o‘rtasida muvozanat ta’minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
3. FIFA. FIFA Regulations on the Status and Transfer of Players.
4. FIFA. Legal Handbook.
5. Court of Arbitration for Sport. Code of Sports-related Arbitration.
6. Iasechko S. Peculiarities of the regulation of personal non-property rights when concluding sports contracts. SPORT TK-EuroAmerican Journal of Sport Sciences, 2023.

7. Blackshaw I. Understanding Sports Image Rights. WIPO, 2019.
8. de Oliveira L.V.P. Lex sportiva as the contractual governing law. The International Sports Law Journal.
9. Patel S. Gaps in the protection of athletes gender rights in sport—a regulatory riddle. The International Sports Law Journal.
10. Mazzucco M. Using administrative and judicial remedies under data protection laws to challenge the processing of sensitive personal data by international sport governing bodies. The International Sports Law Journal.